

Д.В. Гаманков (Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, Україна)

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПРИСУТНОСТІ ДЕРЖАВИ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

У статті обгрунтовано необхідність присутності держави на страховому ринку з огляду на неможливість без участі держави подолати ті провали ринку, які він генерує. Розглянуто 4 групи причин, що ведуть до таких провалів і вимагають державного втручання: ринкова влада; екстерналії; проблема «безбилетника»; інформаційні проблеми. Ключові слова: страховий ринок, державна присутність, ринкова влада, монополізація, конкуренція, екстерналії, проблема «безбилетника», асиметрія інформації.

Літ. 18.

Д.В. Гаманков (Киевский национальный экономический
университет имени Вадима Гетьмана, Украина)

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ПРИСУТСТВИЯ ГОСУДАРСТВА НА СТРАХОВОМ РЫНКЕ

В статье обоснована необходимость присутствия государства на страховом рынке, учитывая невозможность без участия государства преодолеть те провалы рынка, которые он генерирует. Рассмотрены 4 группы причин, ведущих к таким провалам и требующих государственного вмешательства: рыночная власть; экстерналии, проблема «безбилетника», информационные проблемы.

Ключевые слова: страховой рынок, государственное присутствие, рыночная власть, монополизация, конкуренция, экстерналии, проблема «безбилетника», асимметрия информации.

D.V. Gamankov (Kyiv National Economic University
of Vadym Hetman, Ukraine)

KEY FACTORS IN STATE PRESENCE AT THE INSURANCE MARKET

The article grounds the necessity of state presence at the insurance market, taking into account the impossibility to overcome the generated market failures without the state intrusion. Four groups of factors leading to such failures and requiring state intrusion are considered as follows: market power; externalities; "free-rider" problem; information-related problems.

Keywords: insurance market; state presence; market power; monopolization; competition; externalities; free-rider problem; information asymmetry.

Постановка проблеми. Глобальна фінансова криза, яку нещодавно пережила світова економіка, вкотре загострила питання пошуку оптимальних меж державного втручання в процеси, що відбуваються на фінансових ринках світу, в тому числі страхових. Саме тому за сучасних реалій набувають нової актуальності такі питання, як фактична присутність держави на ринку, формування ефективного механізму впливу на страховий ринок, впровадження інструментів реалізації такого механізму, обґрунтування необхідних та достатніх меж державного втручання в процеси, що відбуваються на ринку.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми державного регуляторного впливу на страховий ринок досліджувалися у роботах таких вітчизняних і зарубіжних учених, як В. Базилевич [1], К. Базилевич [1; 2], О. Барановський [3], О. Вовчак [5], О. Гаманкова [6], О. Жабинець [7], М. Жилкіна [8], О. Залетов [11], В. Корнеєв [9], В. Плиса [10], О. Філонюк [11], В. Фурман [12], Я. Шумелда

[13] та ін. Однак не всі аспекти цієї складної та багатогранної проблеми досліджені однаково повно. Особливо це стосується вивчення провалів страхового ринку та реакції держави щодо їх нівелювання.

Метою дослідження є обґрунтування присутності держави на страховому ринку з огляду на необхідність подолання тих провалів ринку, які він генерує.

Основні результати дослідження. Вплив держави на економіку країни завжди перебував в центрі уваги наукової економічної думки. Питання щодо доцільності регулювання страхової діяльності в умовах переходу економіки до ринкових відносин вже давно не є темою для наукових дискусій. Інша справа – дослідження основних напрямів державного впливу виходячи із чинників, якими обумовлені провали ринку.

На думку західних учених, головна загроза провалів (недосконалостей, вад) ринку полягає в тому, що вони знижують суспільний добробут і можуть суттєво впливати на якість рішень, які приймаються урядом у процесі державного втручання у ринкові процеси. Причини цих недосконалостей ринку зазвичай розподіляють на 4 групи: «ринкова влада»; екстерналії; «проблема безбілетника» (free-rider problem); інформаційні проблеми [15].

Підвищення ринкової влади, а саме – здатності одного або декількох продавців (покупців) суттєво впливати на ціну продукту (послуги), є результатом впливу декількох умов. Створені урядом бар'єри для входу на ринок, економія від масштабу, розмежування продукції, цінова дискримінація – все це часто стає причиною створення монополістичних або олігополістичних ринків. Але у більшості випадків саме уряд сприяє побудові такої ринкової влади.

На страховому ринку уряд зазвичай впроваджує національні ліцензійні вимоги (вхідний бар'єр), такі як: мінімальний розмір статутного капіталу; ліцензування страхової діяльності; кваліфікаційна придатність керівників і персоналу страховика; економічна доцільність входження на ринок; подання до органів ліцензування детальних бізнес-планів. Уряд також, як правило, визначає вимоги щодо можливостей страховика завершити свою діяльність (вихідний бар'єр). Вхідним бар'єром також виступає «економія від масштабу», яка дозволяє захопити владу на ринку окремої установи. На ринку, де існує таке явище, чим більшою є ця установа, тим більш ефективно вона може вести свою діяльність. Відтак, нові учасники автоматично опиняються у не вигідному та скрутному конкурентному становищі. У деяких країнах через таку політику уряду успішно функціонують як монополі (наприклад, в Ірані та Індії), так і олігополістичні (наприклад, в Японії та Південній Кореї) страхові ринки [18].

Чинником впливу ринкової влади можуть також бути національні податкові режими. Деякі країни встановлюють вищі ставки податку на страхові премії для іноземних страховиків на вітчизняному ринку. Така практика є аналогічною до торговельних тарифів і має схожі економічні наслідки, усуваючи процеси, не бажані для держави [16].

Проблеми екстерналій – це ще одна група проблем, пов'язаних із недосконалістю ринку. Екстерналії можуть бути позитивними або негативними. При негативних ціна товару або послуги може встановлюватися на рівні, нижчому за реальні економічні витрати на їх виробництво або надання. З одного боку,

виробляється або споживається багато продукції і послуг, а з іншого — занадто мало зусиль та ресурсів покладається на коригування або зменшення впливу зазначеної екстерналії. З позитивними все відбувається навпаки: ціна продукту або послуги стає занадто високою, лише мала частка цих товарів або послуг виробляється або споживається, і знову ж таки, занадто мало зусиль та ресурсів відводиться на збільшення впливу зазначеної екстерналії. За інших рівних умов економічні реалії дають набагато більше прикладів негативних екстерналій, особливо коли права власності на фактори виробництва не встановлені або є дуже широкими, і ефективно вести боротьбу з порушниками не вдається. Тільки втручання уряду може звести до мінімуму або повністю вирішити ці проблеми [17].

Для страхового ринку України особливо негативною екстерналією в теперішній час є проведення деякими страховими компаніями політики демпінгу, встановлення занижених цін на найпоширеніші види страхових послуг (такі як страхування автомобілів; страхування цивільної відповідальності автовласників). Ще одна проблема — надвисокі комісійні, які виплачуються за цими та іншими видами страхування страховим посередникам — агентам та брокерам. Це негативним чином позначається на платоспроможності страховиків, перетворюючи такі страхові компанії на фінансові піраміди, а це, в свою чергу, формує негативний імідж страховиків в суспільній думці і руйнує саму ідею страхування.

Ринкова «проблема безбілетника» — це економічний феномен, коли споживач суспільного блага намагається ухилитися від його оплати. Суспільним благом є товар або послуга, доступна громадськості для колективного споживання на неконкурентній основі, тобто споживання блага однією особою не зменшує його доступність для інших. «Проблема безбілетника» виникає, коли індивід свідомо не бажає платити за суспільне благо, очікуючи отримати вигоду без будь-якої оплати. Одним з яскравих прикладів «проблеми безбілетника» є феномен ухилення громадян від сплати податків, які йдуть (в числі іншого) на забезпечення суспільних благ [14]. В Україні ще є тіньові заробітні плати, які дозволяють уникати відповідних внесків до цільових фондів державного соціального страхування, у тому числі до Пенсійного фонду України (проте отримувати високі пенсії воліють усі без винятку). Вільний, конкурентний ринок, на якому відсутнє державне втручання, не може самостійно подолати цю проблему і забезпечити суспільство тим обсягом суспільних благ, яких воно бажає.

Проблема інформації — це найвідчутніша проблема нерегульованого ринку. Інформаційні проблеми виникають тоді, коли споживачам бракує інформації для прийняття усвідомленого рішення про купівлю товару або послуги. Ринки, які страждають на брак інформації, вимагають додаткового регулювання, особливо якщо ці ринки пов'язані із торгівлею фінансовими послугами.

Проблема обмеженості інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень, на наш погляд, є особливо гострою для вітчизняного страхового ринку в контексті його державного регулювання. Ми повністю поділяємо думку В.М. Федосова, який наголошує на тому, що питання досту-

пу до фінансової інформації – «одні з найболючіших в Україні. Якщо в працях Д.Е. Стігліца, Д. Акерлофа і М. Спенса йдеться про асиметрію інформації, то в Україні фінансово-бюджетна інформація майже повністю відсутня і недо-ступна. Навіть учені-фінансисти не можуть її отримати, не кажучи вже про її об'єктивність, правдивість, точність, повноту, доступ до неї основних верств суспільства. Ситуація з отриманням інформації навіть гірша, ніж вона була за радянських часів» [4, 616]. Відсутність офіційної достовірної і різноманітної інформації щодо стану ринку перешкоджає проведенню серйозних аналітичних досліджень і своєчасному виявленню існуючих прихованих та назріваючих проблем.

Висновки. Дослідження причин появи та фактів прояву недосконалостей (провалів) страхового ринку дозволяє стверджувати, що жодне суспільство не повинно покладатися виключно на модель «конкурентного ринку». Існування провалів ринку спричиняє ситуацію, коли економічні інтереси окремих суб'єктів не збігаються із суспільними інтересами, а іноді – суперечать їм. Коли цей дисбаланс стає суттєвим, держава має економічно обґрунтоване право втручатися у ринкові процеси, застосовуючи усі можливі методи державного регуляторного впливу.

1. *Базилевич В.Д., Базилевич К.С.* Страхова справа. – 5-те вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 351 с.
2. *Базилевич К.С.* Об'єктивна необхідність і межі державного регулювання страхової діяльності // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія: Економіка. – 2006. – Вип. 81–82. – С. 9–11.
3. *Барановський О.І.* Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: Монографія. – К.: КНТЕУ, 2009. – 754 с.
4. Бюджетний менеджмент: підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
5. *Вовчак О.Д.* Страхування: Навч. посібник. – 3-тє вид., стереотип. – Львів: Новий Світ, 2006. – 480 с.
6. *Гаманкова О.О.* Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
7. *Жабинець О.Й.* Державне регулювання страхової діяльності в Україні: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.02.03: Організація управління, планування і регулювання економікою. – Львів, 2006. – 20 с.
8. *Жилкина М.С.* Государственное регулирование страхового рынка. – М.: Спутник+, 2002. – 301 с.
9. *Корнєєв В.В.* Фінансові посередники як інститути розвитку: Монографія. – К.: Основа, 2007. – 192 с.
10. *Плиса В.* Державне регулювання страхового ринку України в умовах глобалізації // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія: Економіка. – 2008. – Вип. 106. – С. 26–30.
11. *Филонок А.Ф., Залетов А.Н.* Страховая индустрия Украины: стратегия развития. – К.: БИЗОН, 2008. – 448 с.
12. *Фурман В.М.* Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку. – К.: КНЕУ, 2005. – 295 с.
13. *Шумелда Я.П.* Страхування: Навч. посібник для студентів екон. спец. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Тернопіль: Джура, 2006. – 296 с.
14. *Carmichel, J., Pomerleano, M.* (2002). Development and Regulation of Non-Bank Financial Institutions. World Bank: New York.
15. *D'Arcy, S.* (1982). An Economic Theory of Insurance Regulation: PhD. Dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign: Illinois // www.ideals.illinois.edu/bitstream.

16. *McDowell, B.* (1989). *Deregulation and Competition in the Insurance Industry*. Quorum Books: New York.
17. *Meier, K.J.* (1988). *The Political Economy of Regulation: The Case of Insurance*. State University of New York Press: New York.
18. *Viscusi, K., Harrington, J.E. (Jr.), Vernon, J.M.* (2005). *Economics of Regulation and Antitrust*. Massachusetts Institute of Technology, MA.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Менеджмент: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К.: Національна академія управління, 2011. – 656 с. Ціна без доставки – 130 грн.

Авторський колектив: **М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін, М.П. Денисенко, О.А. Кириченко, О.І. Соскін.**

Має гриф підручника від МОН України.

У даному підручнику викладено матеріал, який дає системне уявлення щодо менеджменту. Комплекс представлених навчальних матеріалів стосується відносин управління на макро- та мікрорівні економічної системи, що дозволяє сформувати сутнісне бачення щодо менеджмент-взаємозв'язків різноманітних видів діяльності. У цілому викладений матеріал суттєво поширює теоретичні і методичні уявлення щодо менеджменту.

Підручник включає теоретичні засади менеджменту, історію його виникнення і розвитку, форми і методи документообороту при здійсненні управлінської діяльності, основи операційного менеджменту, розкриває нові тенденції у розвитку стратегічного менеджменту. Містить також менеджмент-практикум щодо основних засад управління.

Призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, а також всіх тих, хто цікавиться питаннями управління.